

הדרך שעשה צה"ל

(מערכות 162, ספטמבר 1964)

של ההתנפלויות – גיבוש ארגונו הגושי, המחוזי והארצי והנחת יסודות של מטה צבאי; וב"שלוחה המוסווית" של כוחנו הבלתי לגאלי – מאות ואלפי הנוטרים, מחזיקי הנשק הלגאלי לסוגיהם – החלה מתגלמת ראשיתה של דמות חיילית בתהליך סיגול כושר עמידה צבאי ליישוב.

סיכומן של שנים אלו הוא התחסנות, התלכדות, התחשלות. ומכאן, עם פרוץ מלחמת העולם ובמהלכה, הצמיח גזע היישוב המתגונן ענפים, שהפכו במשך הימים לשורשיו של צבא-ההגנה לישראל.

חזיון ההתנדבות ההמונית לשירות מלחמתי עם פרוץ מלחמת העולם – גם אם סוכל ברובו על-ידי שלטון עוי – שימש נתיב והבשיל ניסיון לקראת כושר הגיוס הממלכתי שלנו ונשתלב כבר אז בהקמת מסגרות ראשונות של גדודי הח"ש, הוא חיל-השדה.

עם התקרב הסכנות מצפון ומדרום נולדו "פלוגות המחץ" (פלמ"ח) המגויסות, שזמנן חולק בין עבודה חקלאית לאימונים; טופחה רשת סיירים ונקנתה "דעת הארץ" השורשית – תנאי לשליטה אמיתית בה – חושלו כושר פשיטה ויכולת במבצעי קומנדו; נוצרה עתודה ארצית עצמאית ראשונה בידי הפיקוד העברי הריבוני.

בדבד עם אלו נתחוללה ההתגייסות לצבא הבריטי על יחידותיו השונות – תוך חתירה לרכוש ניסיון צבאי על-ידי שירות ביחידות לוחמות – ששיאה בחטיבה היהודית הלוחמת, אשר העניקה לקח והתנסות בכושר פיקוד ומטה ובפעולה בתנאי חימוש חדיש ביחידות ובעוצבות והייתה דוגמה, לאחרים ולעצמנו, של צבא

ערב מלחמת העולם השנייה יצאו כוחות המגן של היישוב מבית-ספר לא קל של שלוש שנות מלחמה זעירה ומאמצי השמדה של הטרור הערבי – מאמצים שלוו בפעילות מדינית, אשר הצליחה בסופו של דבר להביא לידי פרסום "הספר הלבן" של 1939, הגוזר על העלייה ועל ההתיישבות היהודית בארץ-ישראל.

לפי הכלל ההיסטורי של "אתגר ותגובה" באו בשלוש שנים אלו בזה אחר זה צעדים שתרמו להתעצמותו של היישוב. בתחום הכלכלי: ביצור העמדות היהודיות בנמלים ובמערכת התחבורה וההספקה, שהזינו את היישובים העבריים על אף מאמצי בלוקדה ערבית פנימית וחיצונית; נטילת סמכות שלטונית למחצה בתחומים שונים על-ידי הארגון היישובי והציוני, שגולת כותרתו: ראשית הסדרת העלייה בדרך העצמית – ההעפלה; הקמת כלים שנשאו בעולו הכספי של המאמץ המלחמתי, שנדרש לעמידה בפני ההתקפות הערביות, בדמות קרנות כ"כופר-היישוב" וכדומה. דומה הייתה ההתפתחות גם בחזית הביטחונית-ההגנתית. עם היריות וההתנפלויות – ביצור מוגבר של יישובים; מול השחתת מטעים ושדות והתנקשויות מן המארב – יציאה מן הגדר והופעת ה"ניידות" הראשונות; עם ניסיונות ההשתלטות של כנופיות על חבלי ארץ שלמים – "קידום עמדות": חדירת "החומה והמגדל" לחבלי ארץ חדשים והקמת "פלגות-לילה" ופלוגות-השדה (הפר"ש); מול ראשית הופעתם של "כוחות-השדה" העבריים בפיקודו של קאוק'גי – הגברת הכשרתם של המפקדים בארגון ה"הגנה" והדגשת אימוני השדה; עם ההיקף הארצי

הסגולית של קיומו:

• העלייה, מבחינת שיערי הכניסה – שלא כאז – בידינו ובסמכותנו היא. בתוקפה מתרחב ומתעבה המסד האנושי של המדינה, והיא אף תורמת משלה להזנת הישגינו ולהרחבתם.

• ממדי גיוסנו – אחוז קליטת יוצאי הצבא ומשך שירותם – הם פרי החלטותינו שלנו. על כן יכול גודל צבאנו להיות אופטימלי מחושב – לפי הצרכים ובמסגרת יכולתנו לשאת בעולו הכלכלי.

• מערך יישובי "חומה ומגדל" התפשט כמעט על פני כל שטחה של המדינה. ציפוף יחסי של ההתיישבות, ההיאחזות בגבולות מאז 1949, ארגונה ושכלולה של ההגנה המרחבית – הפכו את ההתחלות של 1938-1939 למציאות כוללת.

• יכולתנו הטכנית ותכופות גם מעופנו הטכני-מדעי – גדלו עשרת מונים; אם כי המצווה עודנה למד ולמד עוד והוסף חקר ודעת.

• התחבורה הימית והאווירית של ה"אי" שלנו עם העולם הגדול בידינו היא ונעשית בספינותינו ובמטוסינו שלנו. אוכלוסייתנו ניזונה ברובה ממקורות פנימיים. הייצור העצמי של אלף פריט ופריט הנחוצים לכוחות לחימה – ולכוחות לחימה מודרניים בכלל זה – הוא עובדה, אם כי גם כאן יש להוסיף ולהוסיף עליה. לעומת עובדות יסוד חיוביות אלו – ומהן מהפכניות ממש בגודל חיובן – מזדקרות כמה וכמה עובדות מזהירות ומחייבות. אכן, ברובן הינן תוצרת חוץ, אך עובדה זו אינה עושה אותן נוגעות בנו פחות ואינה גורעת ממשמעותן לגבינו.

איבתם החריפה של גורמים רבים וחזקים סביבנו לא פגה כלפינו. אדרבא, היא עלתה על רמה חדשה, בראש ובראשונה בתחום החימוש והטכניקה, הנעזרים במקורות חוץ וביעוצי חוץ; ויניקתה מתמדת מזעזועים פנימיים וממועקות פנימיות.

בטרם יפוגו האיבה כלפינו והסכנה המלווה אותה יעבור עוד, כנראה, זמן לא מבוטל. עלינו להתכונן נמרצות לקראת יום הפקודה; ואם נצליח – להתכונן כך שיום פקודה זה לא יבוא כלל, כי אלה המפקדים עליו ייאלצו לשקול ולהסיק כי לא לטובתם יהא.

*

מה מוטל עלינו לקראת המבחנים הצפויים לנו?

דברים אחדים בתחום אווירת הצבא ורוח אנשיו:

הבעיות והתביעות הניצבות לפנינו כיום כבר אינן אלו של מדינה בהתהוותה, העומדת רק לעלות על פסי מסעה הממלכתי, ושל כוח המתחיל רק לעטות את לבוש שריגונו של צבא גלוי, מוכר וסדיר. עם כל הקוצר היחסי של הדרך שמאחורינו – כבר עשינו כברת דרך לא מבוטלת; והצעידה בה הקנתה לנו סוגי יכולת ורמות יכולת שלא ידענום בעבר. אמות המידה בכמה ממושגינו ותביעותינו שונות מהיו. אף-על-פי-כן, הנמשך רב במהותו מן המשתנה; הזהות עם מקורנו – משקלה רב מן השוני.

• אולי אין עוד בקרבנו מקום כה רב כבימי "יצירת

עברי בזעיר אנפין, אם כי עדיין במסגרת זרה וכובלת. קטנה בכמותה, אך גדולה באיכותה ובמשקלה הסמלי הייתה פעולת הצנחנים מאחורי הקוים שבארצות הכיבוש הגרמני (גם היא, כהתגייסות, בצווי מפקדת ה"הגנה" – הארגון היישובי הלאומי).

שלושת גילויי צמיחה אלה של שנות מלחמת העולם – החי"ש, הפלמ"ח והחי"ל – אפשרו את התהוותו המהירה עד להפליא של צה"ל ואת התבססותו של כושר צבאי יהודי ללא תקדים.

בכוח אלה עמדה מדינת ישראל בפני "מסע שבעת המלכים" ב-1948, לאחר שכוחות ההגנה מוטטו את ניסיונה של ההנהגה הערבית בארץ לחסל את היישוב היהודי ואת המדינה בשלביה המוקדמים. לא באפס יד הושג הדבר. הפריסה המכוונת, על פני מפת מוקדי הסכנה ונקודות התורפה של הארץ, של הגרעין הראשוני, הקטן, של כוחותינו המגויסים – הגדודים ולאחר מכן החטיבות של הפלמ"ח והיחידות הראשונות של החי"ש, שבחלקן עדיין עמדו בהתארגנותן – רק במחיר מאמץ עילאי אפשרה היא לנו לשמור על מערכת עמדותינו בארץ ועל עורקי התחבורה החיוניים המקשרים אותן. אף כאן חזרה – על רמה גבוהה יותר ובהיקף ובעוצמה רבים יותר – תמונת ההתפתחות ההכרחית והטבעית: מהגנת היישובים והעמדות ליציאה החוצה, מקרבות עיר ומפשיטות על תחבורה ועל מרכזי כנופיות למסעי שדה לתפיסת שטחים, להשתלטות על אזורי מפתח, ליצירת רצועות שליטה ושלטון רצופות ומתחברות, לגיבוש מרחב מדינה מוגן. תוך כדי אלה לימוד – למעשה בשדה ולהלכה בבסיסי האימון שהוקמו בחופזה: הכשרת חייל בתוך שבוע ומפקד בתוך חודש או בתוך חודשיים, בניית עוצבות והקמת חזיתות, גיבוש מנגנונו המרכזי של המטה הכללי והקמת מערכת גיוס, ציוד, הספקה והדרכה. ובמקביל לכל אלה – אותו לימוד, אשר שום אחר לא ישווה לו: רכישת הניסיון הקשה, המחויב והחיוני בפקוד על יחידות בקרב עצמו, במהלכם של מבצעים סבוכים, ברגעי הכרעה קריטיים. כך נתחשלה הפלדה של דור מפקדי גדודי הפלמ"ח והחי"ש, מעצבי דמות צה"ל כצבא בעל מסורת לחימה. ממלחמת הקוממיות יצא צה"ל, שוב, בשלב נוסף – גבוה יותר – של התפתחות הכושר הצבאי: מספר רב של עוצבות יסוד; ניסיון בניצוח אופרטיבי-אסטרטגי ארצי ובעמידה בפני קואליציה של צבאות; עיצוב מסגרות תקניות, חיליות וכלל-חיליות, פיקודיות-מרחביות; ולפחות בסיסי מוצא להמשך התעצמות, שכלול והתבגרות בתחומם של כל זרוע ושל כל חיל מקצועי.

רובנו זוכרים עוד מציאות זו, שהייתה כה חדשה בשבילנו אז, ואשר אליה הגענו בתום עשור הלבטים וההתפתחות: 1949-1939.

בבואנו לסקור עתה את מה שהוסיפו לנו 15 השנים הנוספות שעברו מאז, ודאי שאפשר – בתחום הצבאי המובהק – לחזור על לא מעט מן הסיכום ההוא, שב-1949. וקודם כול – על כמה עובדות יסוד שהשתנו ב"שתית"

בראשית" שלנו לתחושת החידוש, אך רב – ממש כמקודם – הצורך ביוזמה מתמדת ובחידוש תוכן, צורות ואמצעים להרמת הכוונות יום-יום.

• במסגרת חובת שירות כללית צבאנו אינו מושתת עוד כולו על התנדבות, אך במרכז ייעודיו של הצבא עומדים – ויעמדו – חילות מתנדבים, שההתנדבות האישית והשותפות הקיבוצית העמוקה הנובעת ממנה הן רוח-אפס ותמצית תקוותם לנצח את האויב.

• מבחינת עובדות מספריות, כוח המגן שלנו אינו בבחינת חלוץ העם, שכן הוא עתה העם כולו. אך יש בצבא הכרח בהיחלצות, אישית וקיבוצית, כי בלעדיה יחסר הצבא את הדינמיות, את הגמישות, את היותו מכוון כולו ובתנופה אל מטרותיו.

כאלה הם רקע מציאותנו שלנו כיום ורקע עמידתנו למול הסכנות והאתגרים הנשקפים מן העבר ההוא של הגבול. ודומה כי על אף השינויים שחלו בצורות ובאמות המידה, נמשכת המסורת: יצירת עובדות חדשות, התנדבות, היחלצות.

*

אנו ניצבים גם כיום בפני שלוש עובדות שאין להתעלם מהן:

• קלושים הם, כאמור, הסיכויים לנכונות שכנינו להגיע לכלל הידברות עימנו, ולהפסיק – מילולית לפחות – את התנגדותם לקיומנו. לכן קלושים גם הסיכויים להפחתת האיבה הערבית כלפינו.

• זוהי אחת הסיבות והמניעים (אך לא המניע היחיד) להתעצמותן הצבאית של ארצות ערב, ובעיקר של מצרים, בכל תחום ובכל שטח שרק יש ביכולתן להגיע אליו ולעשות בו.

• גדלה והולכת למראית עין הסתירה בין מאמץ הערבים לגידול עוצמתם הצבאית לבין ביטויי שעה-שעה, יום-יום לאורך גבולותינו. במחצית הראשונה לקיום מדינתנו – וליתר דיוק עד מסע סיני – היו כוחותיהם של אלה שבחרו להיות אויבנו מרוכזים לאורך הגבולות, ומערכת פגיעות מכוונת הופעלה על גבולות ישראל ולעיתים גם בתוכם פנימה. תקריות גבול, חבלות ופגיעות בנפש וברכוש על-ידי מסתננים מזוינים היו בבחינת לחם חוק לתושבי ישראל. כך היה עוד לפני עשר שנים.

כיום ההתעצמות הצבאית הערבית – ובראש ובראשונה המצרית – אינה מתבטאת עוד בריכוזי צבא לאורך גבולותינו ובהפעלת מסתננים ומחבלים. עובדה זו פותחת פתח לטעות אופטית – ואופטימית – באשר לחומרת הסכנה שמדינתנו צפויה לה. אולם חובתנו להעריך את הדברים נכונה ולזכור כי הסכנה לא נמדדת לפי ריבוי או מיעוטן של תקריות גבול, אלא בעוצמתו של כוח האויב, העשוי לשאת את הסכנה לעברנו. עלינו לזכור היטב, שלא רק מסיבות מדיניות, פרי מערכת סיני בשעתה, ותחושת הסיכון שבהתגרות קלת דעת בצה"ל גרמו וגורמות לשוני זה שבהיערכות שכנינו, אשר לא חדלו להתנכל לנו. גם התמורה החשובה שחלה בינתיים בצביון הכוחות ובטיב סוגי הנשק העלולים להיות מופעלים

נגדנו מאפשרת היערכות זו, והיא גם גורמת לה. בזמננו עשויה היערכות עמוקה ורחוקה יותר (וזהירה יותר, לכאורה, מבחינת ההתרחקות מכוחות צה"ל) לצעוד שלובת זרוע עם טיפוח אמצעים להתנפלות מהירה ופתאומית יותר ואף רבת מחץ ומחבלת יותר. עלינו להודות כי עובדת השקט היחסי בגבולות ובלתימת ההסתננות האלימה יוצרת בקרב חלק לא קטן מן הציבור, שאינו חי את הבעיה יום-יום, הרגשה קלה יותר מכפי שמוצדק שתהיה הרגשתנו. מול עובדות אלו ניצבת כיום בפנינו הבעיה המרכזית: כיצד לקיים בצד גיוס האמצעים, האנשים והידע מתח עבודה ועירות מחשבתית ושכלית, אשר יהיה בכוחם להבטיח כי אם – על אף השקט היחסי בגבולות – יופיעו יום אחד מולנו ומעלינו כוחות האויב, המתכוונים עתה אי שם במעמקי מצרים, הרי ייווכחו לדעת, כי על אף שינוי תכסיסם בהצבת עיקר כוחם ועוצמתם הרחק מגבולנו לא נחלשו מאמצינו לבנות את הכוח שייקדם את פניהם, וכי לא תשה עוצמתו של כוח זה אף במצבים חדשים.

ואל נשכח: כיום, כבעבר, הננו צבא מילואים, וחובתנו היא למצוא את הדרכים לקיים בנו אותן תכונות של כוונות ושל מתח הדרושות למען העיקר, והוא, שאם יקרה דבר – יהיה צבא המילואים שלנו ערוך ונכון וניצב במועדו במקום הנכון.

במאמציו להשיג מטרה עיקרית זאת ניצבים בפני צה"ל שלושה אתגרים.

האתגר הראשון הוא זה של השגת הכוח:

• כוח מספרי בלוחמים ובעוצבות – לפחות כדי המינימום האופטימלי המאפשר לנו ביחסי איכות וכמות נתונים לסכל ניסיונות התקפה ולקצץ יד מתנכלת;

• כוח חימושי, שיעמוד ברמת הישיגה ואפשרויותיה של התקופה ושיהווה גורם מספיק ב"כפל האריתמטי" של צה"ל: הכפלת נכונותם ושלטתם של חיילינו בטיבו ובעוצמתו של ציוד משוכלל, חדיש ורב אפשרויות.

• כושר מבצעי-מיקצועי וטכני-השכלתי, אשר בהתבססו על העוצמה ועל החימוש ייתן לצה"ל את היכולת לפעול באופן בוטח ומחושב בשילוב של עוד-נפש ושיקול קרירות. האתגר השני הוא של קיום המתח בציבור, בחיל המילואים ובצבא הקבע – מתח שבכוחו נוכל לקיים קצב עבודה הולם, עירנות למתרחש ונכונות לשינויים, כך שבתוך התראה קצרה יוכל צה"ל, בבוא הצורך, לגלות את כושרו ואת עוצמתו לא רק בבניית הכוח אלא גם בהפעלתו.

האתגר השלישי – שיש לו, בעצם, חלק בכל אחד משני הקודמים – הוא מציאת הדרך לשלב את הטכנולוגיה ואת הישיגה במערכת אמצעי הלחימה שלנו ולעשותם יעילים ביותר בכל סוג מלחמה שנצטרך להילחם. מהן הדרכים להשיב לאתגרים אלה?

ראשית – עירנות. עירנות לנעשה סביבנו, מקרוב ומרחוק, ועירנות לנעשה בתוככי המדינה, תשומת-לב למידת התקדמותנו הכלכלית, הטכנית, ההשכלתית, שכבר הושגה, ולנקודות התורפה שטרם חוזקו וחוסנו – כדי

לנצל את מלוא אפשרויותיה של ההתקדמות שהושגה ולהזעיק לפעולה לגבי נקודות התורפה שנתרו. כדי לקיים מתח ועירנות הכרחיים אלה דרוש גרעין שיהיה מקצועי בידענותו, קבוע בשירותו, אך מתנדב בהרגשת השליחות שלו. ובצידו של צבא הקבע – המתנדב מיסודו – נדרשת גם התנדבותו של חיל החובה, המגויס אומנם לפרק זמן נתון בתוקף החוק, אך בזמן זה של שירותו יש להביא לכך כי כל חייל יהיה שרוי באווירה של התנדבות ובנכונות לעשות מעל ומעבר לחובתו. שנית – לימוד. כמו בעבר, יש לשקוד על ההתפתחות בצבאות העולם, לעקוב אחרי חידושי המחשבה הצבאית והישגי הטכנולוגיה התעשייתית והמלחמתית, לדאוג להרחבת אופקם של אנשי צבא הקבע ושל הסגל הפיקודי של חיל המילואים.

הליכה בשתיים אלו תובילנו לקיום מתח מחשבתני, שיאפשר לנו לראות את הסכנות, גם כשהללו אינן ניצבות עדיין על גבולנו ממש, שיקנה לנו את היכולת לתכנן מראש תגובה למכה, שישכילנו לקיים צבא בעל אגרופי עוצמה חזקים ומסוגל לכמה סוגי מלחמה ויודע לשלב אותם זה בזה בשעת הצורך.

בין הכלים השונים שבידי צה"ל, המשמשים להכשירו לקראת השגת ייעודו, אחד הוותיקים והרציפים הוא "מערכות", אשר זה 25 שנה קורע לאנשי צבאנו אשנבים לעולם הצבאי הרחב. על "מערכות" להוסיף ולסייע לאנשי צה"ל – לקציני הקבע והמילואים כאחד – להחזיק את האצבע על הדופק לגבי כל תחום ותחום בהתפתחות הצבאית, התיאורטית והמעשית כאחת.

יהיה "מערכות" גם בעתיד כאחד המלאכים הניצבים על אנשי צבאנו וקוראים להם: "לימדו, חישבו והתחשלו". כי ישנה עדיין אמת בסיסמה שהועלתה על-ידי "מערכות" בראשית מלחמת הקוממיות: "כחוסן החנית – רוחב המגן לעם".

